

Eğitim Araştırmalarında Durum Çalışması Deseni Nasıl Kullanılır?

Yasemin YEŞİLBAŞ ÖZENÇ¹

Öz

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden “durum çalışması” ele alınmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden alanyazın taraması kullanılmıştır. Bu kapsamda, belli bir durum veya olayı incelemek amacıyla gerçekleştirilen durum çalışmasının tarihsel temelleri, durum çalışmasına ilişkin kavramlar, durum çalışmasının karakteristik özellikleri, sınırlılıkları, desenleri ve eğitimde durum çalışması araştırmalarına yer verilmiştir. Ardından durum çalışmasının eğitim araştırmalarında nasıl kullanılacağı açıklanmıştır. Bu çalışmanın durum çalışmasını tanımlaması ve bu desenin araştırma sürecinin tümünde nasıl kullanılacağına ilişkin ayrıntılı ve derinlemesine bilgi vermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nitel araştırma yöntemi, durum çalışması, eğitim araştırmaları

How to Use Case Study Design in Educational Research?

Abstract

In this study, “case study”, which is one of the qualitative research methods, is discussed. Literature review, one of the qualitative research methods, was used in the study. In this context, the historical foundations of the case study, concepts related to the case study, the characteristics of the case study, limitations, patterns and case study research in education are included. Then it is explained how to use the case study in educational research. It is considered that this study is important in terms of defining the case study and providing detailed and in-depth information on how to use this pattern throughout the research process.

Anahtar Kelimeler: Qualitative research method, case study, educational research

Makale Geçmişi	Geliş: 22. 12. 2022	Kabul: 26.12.2022	Yayın:31.12.2022
Makale Türü	Derleme Makalesi		
Önerilen Atf	Yeşilbaş Özenç, Y. (2022). Eğitim Araştırmalarında Durum Çalışması Deseni Nasıl Kullanılır? <i>Uluslararası Eğitimde Nitel Araştırmalarda Mükemmellik Arayışı Dergisi (UEMAD)</i> , 1(2), 57-67.		

Giriş

Gerçek yaşam ya da sınırları belirlenmiş bir durumun derinlemesine incelendiği nitel araştırma desenlerinden durum çalışması, antropoloji, psikoloji ve sosyoloji alanlarının yanı sıra eğitim alanında da önemli bir yere sahiptir. Durum çalışması, eğitim örgütlerinde karşılaşılan durumların veya uygulanması planlanan programların ele alınmasında araştırmacılar tarafından tercih edilen bir araştırma deseni olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹ Sorumlu yazar: Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın/TÜRKİYE, yasemin.yesilbass@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5590-4520

Okullarda okul yöneticisi, öğretmen ve öğrenci davranışları, okul paydaşları arasındaki informel ilişkiler, okulun yönetim yapısı ve öğretim programının uygulanışına ilişkin pek çok durum, bu araştırma deseni ile incelenebilmektedir. Bu yaklaşım ile okul paydaşlarının eğitim öğretim sürecinde yaşadıkları sorunlar veya mevcut duruma ilişkin görüşleri, araştırmacının bakış açısıyla okuyucuya sunulmaktadır.

Okullardaki mevcut durumun değerlendirilmesinin eğitim öğretim sürecinde yaşanan eksiklerin giderilmesine, okulun etkililiğinin ve öğretimin niteliğinin artırılmasına katkı sağlayacağı düşünüldüğünden, durum çalışmasının eğitim araştırmalarında önemli bir nitel araştırma yöntemi deseni olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda, belli bir durum veya olayı incelemek amacıyla gerçekleştirilen nitel araştırma yöntemi desenlerinden durum çalışmasının tarihsel temelleri, durum çalışmasına ilişkin kavramlar, durum çalışmasının karakteristik özellikleri, sınırlılıkları, desenleri, eğitimde durum çalışması araştırmaları ve araştırma sürecinde durum çalışmasının nasıl kullanılacağı açıklanmıştır.

Durum Çalışmasının Tarihsel Temelleri

Durum çalışmalarının geçmişi antropoloji, sosyoloji ve psikoloji alanlarına dayanmaktadır. 1960-1970’li yıllarda durum çalışması, bir araştırma yöntemi olarak çeşitli araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Ancak bu çalışmalar, Stake (1988), Yin (1984), Merriam (1988) ve diğer birçok yazar tarafından 1980’li yıllarda sıklıkla çalışılan bir konu haline almıştır (Merriam, 2013: 39). Durum çalışmasının ortaya çıkışında, antropolog ve sosyologların, çalıştıkları kişilerin dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını ortaya koymak amacıyla katılımcılara ilişkin sahada veri topladıklarını bilinmektedir (Bogdan ve Biklen, 2022: 9). Bu antropologlardan biri olan Malinowski, toplumların kültürlerini gözlemlemek amacıyla gerçekleştirdiği saha araştırmalarıyla durum çalışmasının ortaya çıkışında önemli rol oynayan araştırmacılardan biridir. Malinowski, Birinci Dünya Savaşı sırasında Güney Afrika Pasifik Okyanusu’nda Avustralya’nın kuzeyinde yer alan takımadalar grubu olan Melanezya’ya sığınmak zorunda kalmış ve 3 yıl Trobriand Adası’nda yaşamıştır. Adada kaldığı süre içerisinde yaşadıklarını gözlemleyerek not etmiş, notlarında ada yerlilerinin adetlerine, geleneklerine ve yaşam tarzlarına yer vermiştir. Malinowski’nin gözlemleri sonucunda yaptığı yayınlar, modern antropolojinin ve katılımcı gözlem türünün ilk örnekleri olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Aynı yıllarda Amerikalı sosyal bilimciler arasında da durum çalışması tercih edilmeye başlanmış ve 1916 yılında Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü “alan araştırmaları” adında bir program başlatmıştır. Amerika’da durum çalışmasına duyulan ilginin nedeni, o yıllarda Amerika’ya doğru gerçekleşen göç dalgası ve bunun beraberinde getirdiği şehirleşme sorunudur. Göçmenlerin uyum ve ekonomi sorunları gibi konuların ardından yoksulluk ve suça yönelim konuları, durum çalışması ile ele alınmaya başlamıştır. 1930’lu yıllardan itibaren sosyolojideki pozitivist yaklaşımın etkisiyle evrensel ve genellenebilir yasalar bulma amacıyla araştırmacılar nitel araştırmalardan nicel araştırmalara doğru yönelmiş, durum çalışması gibi nitel yöntemler daha az sayıda araştırmacının ilgi alanına girmeye başlamıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Özetle, kökeni antropoloji, psikoloji ve sosyoloji alanındaki çalışmalara dayanan modern durum çalışmalarının nitel araştırma yöntemlerinin gelişmesinden sonra dikkat çekmeye başladığı görülmektedir. Bu çalışmalara 1960 ile 1970’li yıllarda araştırma yöntemlerine ilişkin kaynaklarda yer verildiği, bu bölümlerde bir olgunun geçmişi anlatılmış ve ayrıntılı biçimde incelendiği söylenebilir (Merriam, 2013).

Durum Çalışması (Örnek Olay / Vaka Çalışması) Nedir?

Durum, belirli bir zaman dilimi içerisinde gözlemlenen olgudur (Gerring, 2007). Başka bir deyişle, durum, sınırlı bir bağlamda gerçekleşen olgu olarak ifade edilebilir (Miles ve Huberman, 1994). Durum çalışması ise bir ya da birden fazla olayın, durumun, sosyal bir grubun veya birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelendiği nitel araştırma desendir. Durum çalışmasında araştırmaya konu olan varlık, bulunduğu mekana ve zamana bağlı olarak tanımlanmaktadır. Durum çalışması, örnek olay çalışması olarak da adlandırılmaktadır (McMillan, 2000). Durum çalışması, araştırmacının gerçek yaşam, sınırları belirlenmiş güncel bir durum ya da belirli bir zaman aralığındaki durumlar hakkında gözlem,

mülakat, görsel-işitsel materyaller veya dokümanlar aracılığıyla derinlemesine bilgi topladığı, ardından bir durumun betimlemesini yaptığı araştırma yaklaşımıdır (Creswell, 2013). Glesne'ye (2015) göre ise durum çalışması, bir birey, sınırlı belirlenmiş bir grup, örgüt ya da kurumun, belirli zaman aralığında derinlemesine incelenmesidir. Durum çalışmasından söz edilebilmesi için araştırılmak istenen konunun sınırlandırılabilir olması gerekmektedir. Veri toplama aşamasında görüşme yapılacak kişi sayısının ve yapılacak gözlemlerin belirli bir sınırı yoksa bu olayı durum çalışması ile ele almak mümkün olmamaktadır (Merriam, 2013).

Durum çalışması, güncel bir olguyu, bulunduğu çevre içerisinde ele alan görgül araştırmalardır (Yin, 1984). Durum çalışması, bir veya birden fazla olayın derinlemesine incelendiği nitel araştırma desenidir (Hagan 2006; Akt. Berg ve Lune, 2015). Durum çalışmasında, her bir durum ayrıntılı ve bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilerek, bu bağlamda ortaya çıkan farklılıklar ve bunların altında yatan sebepler açıklanmaktadır (Akar, 2016). Durum çalışması, bir olguyu anlamak için çok sayıda değişkenden oluşan karmaşık sosyal yapıları araştırma olanağı vermektedir. Durum çalışması, gerçek olaylara dayandığı için bir olguyu zengin ve bütüncül bir anlayışla irdelemekte ve böylece okuyuculara çeşitli bakış açıları sunmaktadır (Merriam, 2013). Aşağıda durum çalışmasının karakteristik özelliklerine, durum çalışması desenlerine ve bu desenin sınırlılıklarına yer verilmiştir.

Durum Çalışmasının Karakteristik Özellikleri

Durum çalışmasının en temel özelliği, araştırmaya konu olan durumun bir zaman veya mekan gibi etkenlerle sınırlandırılabilir olmasıdır. Durum çalışmasında genellikle araştırmacılar, zaman kaybı yaşamadan doğru bilgiyi toplamak için gerçek yaşamda karşılaşılan durumlar üzerinde çalışırlar. Durum çalışmasında araştırmacılar bir durumu seçebilir veya birden fazla durumu ele alarak karşılaştırma yapabilirler. Durum çalışmasında bir duruma ilişkin derinlemesine bir anlayış sunma esastır. Araştırmacı durumu derinlemesine betimlemek için veri toplama aşamasındayken tek bir veri kaynağına dayanmak yerine, birden fazla veri toplama kaynağı (gözlem, görüşme, doküman vb.) kullanarak veri çeşitlenmesine gitmektedir (Creswell, 2013). Bunun yanı sıra durum çalışmasında hem nitel veriler hem de nicel veriler bir arada kullanılabilir. Dolayısıyla durum çalışması hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alabilmektedir. Durum çalışmasının bu iki yöntemi de kullanabilmesi, durum çalışmasını daha güçlü kılmaktadır (Yin, 2003).

Durum çalışmaları, bütüncül ve bağlamsal hassasiyete sahip bir yaklaşımdır. Durum çalışması, aynı zamanda analiz süreci olarak da kullanıldığından; bu yaklaşım, verilerin toplanması, düzenlenmesi ve analiz edilmesini kapsayan özel bir yöntemi oluşturmaktadır. Durum çalışmasında amaç, ilgi duyulan bir konuya ilişkin kapsamlı, sistematik ve derinlemesine bilgi toplamaktır. Durum çalışması, analiz sürecine, analiz sonucunda ortaya çıkan ürüne veya her ikisine de verilen isimdir (Patton, 2014).

Durum çalışmalarının en belirgin özellikleri belirlilik, betimleme ve sezgiselliklerdir. *Belirlilik*, durum çalışmalarının belirli bir olay ya da olguya odaklanması anlamına gelmektedir. Durum çalışmalarında odak noktasının belli olması, uygulamalı alanlarda özellikle günlük yaşamda karşılaşılan sorunlar açısından faydalı bir desen olmaktadır. *Betimleme*, durum çalışması sonucunda elde edilen verilerin ayrıntılı biçimde açıklanması, betimlenmesidir. *Sezgisellikte* ise okuyucular, durum çalışması aracılığıyla olguyu daha iyi anlayabilmekte, yeni anlamlar çıkarabilmekte ve bildiklerini teyit edebilmektedir (Merriam, 2013).

Durum Çalışması Desenleri

Alanyazındaki verilerden yola çıkarak birden fazla durum çalışması deseni sınıflamasının olduğu görülmektedir. Aşağıda Tablo 1'de Subaşı ve Okumuş (2017) tarafından derlenen, Stake'nin (2005), Merriam'ın (1998) ve Yin'in (1984 -1994) durum çalışma desenleri sınıflamaları verilmiş, ardından tabloda yer alan durum çalışması desenleri kısaca açıklanmıştır.

Tablo 1
Durum Çalışması Desenleri

Araştırmacı	Durum Çalışması Desenleri
Stake (2005)	İçsel (Gerçek), Araçsal ve Bütünleşik (Kolektif)
Merriam (1998)	Disiplin yönelimli (Etnografik, Tarihsel, Psikolojik ve Toplumsal), genel amaçlı (Betimleyici, Yorumlayıcı, Değerlendirmeci) ve Çoklu durum
Yin (1984)	Tekli durum deseni (Bütüncül tek durum deseni ve İç içe geçmiş tek durum deseni) ve Çoklu durum deseni (Bütüncül çoklu durum deseni ve İç içe geçmiş çoklu durum deseni)
Yin (1994)	Keşfedici, Açıklayıcı ve Betimleyici

Kaynak: Subaşı ve Okumuş, 2017

Tablo 1’den hareketle, Yin’in (2013) durum çalışmasını; açıklayıcı, keşfedici ve tanımlayıcı (betimleyici) durum çalışması olmak üzere üç ayrı kategoride incelediği görülmektedir. *Açıklayıcı durum çalışması*, bir konu hakkında bilgi vermekte ve araştırılan konuyu günlük yaşam ile ilişkilendirmektedir. *Keşfedici durum çalışması*, bir durumu daha iyi anlamak ve derinlemesine öğrenmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Burada amaç, genel teoriler üretmek ya da elde edilen bulguları daha geniş bir örneklem grubuna genellemek değil, durumun ayrıntılı bir biçimde anlaşılmasını sağlamaktır (Yılmaz, 2014). *Betimleyici durum çalışmasında* ise daha önce yapılan çalışmalarda ortaya konulan olguların betimlenmesi amaçlanmaktadır. Bu araştırmalarda, olguların anahtar kavramları, alt kümeleri betimlenmekte ve kavramlaştırılmaktadır (Leymun, Odabaşı ve Yurdakul, 2017).

Stake’ye (2005) göre araştırmacının araştırmaya olan ilgisine göre üç tür durum çalışması vardır. Bunlar; içsel, araçsal ve bütüncüldür. *İçsel durum çalışması*, araştırmacının belirli bir konuya yönelik ilgisinden kaynaklı yapılan araştırmadır. Araştırma konusu, soyut bir yapıyı açıklamak veya kuram oluşturmak için değil, araştırmacının merakı ve ilgisinden yola çıkarak seçilmektedir. *Araçsal durum çalışması* ise durum çalışmasını bir olguyu anlamak ve açıklamak için bir araç olarak görmektedir. Burada, durum çalışması yalnızca bir olguyu anlamada destekleyici role sahiptir. Son olarak *bütüncül ya da çoklu durum çalışması* ise birden fazla olguyu incelemek için yapılmaktadır.

Merriam’a (2013) göre etnografi, fenomenoloji ve anlatı araştırmaları gibi nitel araştırma desenlerinin kimi zaman durum çalışmasıyla birlikte kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, etnografik durum çalışmaları oldukça yaygın kullanılmaktadır. Bu araştırma deseni ile belli bir sosyal grubun kültürünün incelenmesi gerçekleştirilmektedir. Merriam (1998) amaca göre durum çalışmalarını ise betimleyici, değerlendirici ve yorumlayıcı durum çalışmaları olarak sınıflandırmaktadır. *Betimleyici durum çalışmaları*, araştırma sonucunda elde edilen veriler ile kuram oluşturularak, bu kuramların test edildiği çalışmalardır. *Değerlendirici durum çalışmaları* tanımlama, açıklama ve bu açıklamalardan hareketle bir yargıya varmayı ifade etmektedir. *Yorumlayıcı durum çalışmaları* ise kavramsal sınıflandırmaları geliştirmek, bir kuramı desteklemek ya da eksik olan varsayımları tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Çoklu durum çalışması ise bir durumu oluşturan alt durumların incelenerek analiz edildiği; çapraz durum ya da karşılaştırmalı durum olarak da adlandırılan durum çalışması desenidir (Merriam, 2013).

Durum çalışması, tek bir durumun ele alındığı tekli durum, birden fazla durumun incelendiği çoklu durum çalışması şeklinde olabilir (Creswell, 2013). Yin (1984), durum çalışmasını dört grupta incelemektedir. Bunlar; bütüncül tek durum deseni, iç içe geçmiş tek

durum deseni, bütüncül çoklu durum deseni ve iç içe geçmiş çoklu durum desenidir. Bunlar kısaca şu şekilde açıklanabilmektedir (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016):

Bütüncül tek durum deseni, tek bir analiz biriminin (bir birey, bir kurum, bir okul vb.) incelendiği araştırma deseni. Bu desen üç tür durumla karşılaşıldığında tercih edilmektedir. Bunlardan ilki, ortaya atılmış bir kuramın teyit edilmesi veya çürütülmesi için kullanılmasıdır. İkincisi, standartlara uymayan, aykırı ya da kendine özgü durumların incelenmesidir. Sonuncusu ise daha önce diğer araştırmaların ele almadığı durumların çalışılmasıdır.

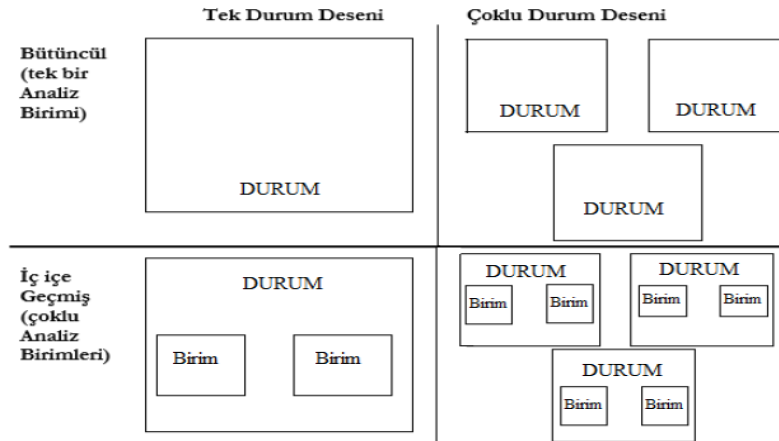
İç içe geçmiş tek durum deseni, tek bir durum içinde çoğu zaman birden fazla alt tabaka ve alt birim olmaktadır. Bu araştırma deseninde araştırmacı alt birimlere yönelmektedir. Örneğin, araştırmacı, bir okulda yapılan araştırmada okulu bir bütün olarak almak yerine okuldaki zümreleri alt birim olarak araştırmaya dahil edebilmektedir.

Bütüncül çoklu durum deseninde birden fazla kendi başına bir bütün olarak algılanabilecek durum söz konusudur. Bu desende her bir durum bütüncül olarak ele alınır, ardından birbiriyle karşılaştırılır. Örneğin, bir araştırmacı bir konuya ilişkin sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ve düşük olan birer devlet okulunu ve bir özel okulu araştırmaya dahil edebilir ve her bir okuldaki durumu analiz ettikten sonra okullar arasında karşılaştırma yapabilir.

İç içe geçmiş çoklu durum deseni, bütüncül çoklu durum desenine benzer şekilde birden fazla durum ele alınmaktadır. Ancak diğerinden farklı olarak, araştırmaya konu olan durum, kendi içinde alt birimlere ayrılarak incelenebilir. Bir araştırmacının konu dahilinde her okuldan seçeceği zümreleri araştırmaya dahil edebilmesi buna örnek verilebilir. Yin'in (2003) durum çalışması desenlerinde çalışma grubunu belirleme yöntemi Şekil 1'de özetlenmektedir.

Şekil 1

Yin'in Durum Çalışması Desenleri

Kaynak: Yin, 2003, akt. Aytaçlı, 2012

Özetle, Yin'e göre (2003) tekli ya da çoklu durum çalışmaları olmak üzere çeşitli durum çalışmaları desenleri mevcuttur. Bu desenler; bütüncül tekli ve çoklu durum desenleri ile iç içe geçmiş tekli ve çoklu durum desenleridir. Araştırmacılar, bu desenlerden araştırma probleminde uygun olan durum çalışma desenini tercih edebilmektedir.

Durum Çalışmasının Sınırlılıkları

Durum çalışması, araştırmacının duyarlılığı ve bütünlüğüyle sınırlıdır. Diğer nitel araştırma desenlerine benzer şekilde veri toplama aracı araştırmacının kendisidir. Ancak araştırmacılar gözlem, yüz yüze görüşme, veri analizleri ve raporlaştırma konusunda yeterli deneyime sahip olmayabilir. Bu nedenle araştırmacı, araştırma sırasında içgüdülerine ve yeteneklerine güvenmek zorundadır (Merriam, 2013).

Durum çalışmalarına ilişkin bir diğer sınırlılık ise araştırmacı tarafından araştırmaya konu olan durumun tespit edilebilmesidir. Hangi sınırlandırılmış durum ile çalışılacağına karar vermek, bu sınırı belirleyebilmek için o durumda yer alan birkaç kişiyle görüşmek ve

durumun çalışmaya değer olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Araştırmacıların karşılaştığı bir başka zorluk da bir ya da birden fazla durumdan hangisinin tercih edileceğidir. Durum çalışmasında birden fazla durumun ele alınması, analizin etkisini azaltabilmektedir. Bireysel çalışmalarda durum sayısı ne kadar artarsa, her bir duruma ilişkin derinlik o kadar azalmaktadır (Creswell, 2013). Ayrıca durum çalışmasında çoklu veri toplama tekniklerinin kullanılması, verilerin analizini ve elde edilen bilgilerin yorumlanmasını zorlaştırabilmektedir. Aynı zamanda durum çalışması, maliyeti yüksek ve zaman alıcı bir araştırma desenidir (Yılmaz, 2014).

Eğitim Araştırmalarında Durum Çalışması Deseninin Kullanımı

Durum çalışmaları, belirli hükümet programlarının etkili olup olmadığını veya belirli bir programın hedeflerine ulaşıp ulaşılmadığını belirlemek için yapıldığı gibi, eğitim programlarının ve uygulamalarının etkililiğini değerlendirmek için de yapılmaktadır (Zainal 2007). Eğitim sistemini etkileyen unsurların gerçek ortamında incelenmesi gerekmektedir. Çünkü okulları gerçek bağlamları dışında incelemek mümkün olmamaktadır. Öğretmenler ve eğitim araştırmacıları, öğrencilerin davranışları, öğretim programı, eğitimin niteliği ve okulda karşılaşılan sorunlara ilişkin pek çok sorunun yanıtını durum çalışmasını kullanarak verebilmektedir. Ayrıca durum çalışmalarının eğitim bilimleri alanında oluşturulan kuramların uygulanması ve çeşitli uygulamaların geliştirilmesinde önemli olduğu söylenebilir (Leymun, Odabaşı ve Yurdakul, 2017).

Durum çalışmaları öğrenmeye ilişkin problemleri tanımlamak amacıyla öğretmenlerin yanı sıra, öğrencilere ve okulda gerçekleştirilen uygulamalara da odaklanabilmektedir. Durum çalışmaları, bir duruma ilişkin neden-sonuç ilişkisini ortaya koyma olanağı sağlamaktadır. Eğitime dair yeniliklerin araştırılmasında ve var olan öğretim programlarının değerlendirilmesinde durum çalışmalarının önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür (Leymun, Odabaşı ve Yurdakul, 2017). Eğitim araştırmalarında durum çalışmasının tercih edilme nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Durum çalışmaları ile gerçeklik bağlamında oldukça güçlü veriler elde edilmektedir.
- Durum çalışmaları ile sosyal gerçekler en ince ayrıntısına kadar incelenmektedir.
- Durum çalışmaları ile elde edilen veriler doğrudan yorumlanmaya uygundur. Bir birey, bir akademik kadro veya bir kurum için yapılan çalışmalar, “eğitim ortamı” geliştirmeye kadar çeşitli sonuçlar verebilir.
- Durum çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular, diğer araştırma yaklaşımlarına oranla daha anlaşılabilir olduğundan “kamuya açık olma” özelliği taşırlar. Araştırma sonuçları belli bir kesime değil, herkese hitap edebilmektedir (Cohen ve Manion, 1994; Vural ve Önder, 2005).

Araştırma Sürecinde Durum Çalışmasının Kullanılması

Durum çalışmasında araştırmacının ilk olarak araştırma problemini yanıtlamak için durum çalışması deseninin araştırmaya uygun olup olmadığı belirlemesi gerekmektedir. Sınırları belirli olan ve açıkça tanımlanabilir durumlar veya birkaç durumun karşılaştırılmasına ilişkin derinlemesine bir çalışmanın yürütülmesinde durum çalışması tercih edilebilmektedir. Araştırmacı tarafından durum seçilirken, durumla ilgili toplanan verilerin amaçlı örnekleme tekniğine uygun bir gerekçesinin olması gerekmektedir. Araştırmacı ilk aşamada araştırmaya dahil edeceği durumları belirlemektedir. Bu durumlar, bir birey, grup, olay veya aktiviteleri içerebilmektedir (Creswell, 2013).

Durum çalışması yapılırken izlenen aşamalar şu şekilde sıralanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016): (1) araştırma sorularının geliştirilmesi, (2) araştırmanın alt problemlerinin belirlenmesi, (3) analiz biriminin saptanması, (4) çalışılacak durumun ortaya konması, (5) araştırmada yer alacak katılımcıların seçimi, (6) verilerin toplanması ve toplanan verilerin alt problemlerle ilişkilendirilmesi, (7) verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması, (8) çalışmanın raporlaştırılması. Durum çalışmasının aşamaları aşağıda açıklanmaktadır.

Araştırmanın Planlanması ve Araştırma Sorularının Geliştirilmesi

Durum çalışmasında ilk yapılması gereken araştırmanın planlanmasıdır. Durum çalışmasında yapılan veri toplama planında olması gereken unsurlar şunlardır: Durumun

tanımlanması, araştırma sorularının listesi, yardımcı araştırmacıların belirlenmesi, veri kaynakları, zaman kullanımının belirlenmesi, giderler ve raporlaştırmadır. Durum çalışmasında araştırmacıların çalışmalarını bir plan dahilinde gerçekleştirmeleri önemlidir. Araştırmacılar bu doğrultuda ilerlemelerini takip edebilecekleri bir planlama tablosu kullanabilirler (Stake, 1995).

Araştırma sorularının geliştirilmesinde, durum çalışmasına en uygun sorular nasıl, niçin (veya neden) ve ne sorularıdır (Yin, 1984). Örneğin, “Özel okuldaki öğrenciler diğer öğrencilerine oranla neden daha başarılıdır?”, “X ilindeki insanlar ne tür sağlık problemleri yaşamaktadır?”, “Öğretim üyeleri üniversite öğrencilerinin performanslarını nasıl değerlendirmektedir?” şeklinde araştırma problemleri oluşturulabilir (Yılmaz, 2014).

Araştırmanın Alt Problemlerinin Geliştirilmesi

Araştırmanın problem cümlesi araştırmacıyı odaklanması gereken genel bir alana yönlendirirken, alt problemler araştırmacıyı daha özel alanlara doğru yönlendirerek derinlemesine bilgi elde etmesini sağlamaktadır. Bazı araştırmalarda araştırma problemleri, alt problemlere bölünmediğinde, araştırma problemine ilişkin ayrıntılı yanıtlar elde etmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle araştırmada önemli bir yere sahip olan alt problemlerin ortaya konması gerekmektedir. Örneğin, araştırma problemi: “Genç ve mesleğe yeni başlamış öğretmenlerle, deneyimli öğretmenler sınıf yönetimi davranışları açısından farklılık göstermekte midir?” şeklinde oluşturulmuşsa, bu problem için alt problemler: “Genç öğretmenlerin en çok kullandığı sınıf yönetimi stratejileri nelerdir?”, “Deneyimli öğretmenlerin en sık kullandığı sınıf yönetimi stratejileri nelerdir?”, “Genç ve deneyimli öğretmenler arasında öğrenciye bakış açıları yönünden nasıl bir farklılık (veya benzerlik) vardır?” şeklinde oluşturulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Analiz Biriminin Saptanması

Durum çalışmasının özelliğini araştırma konusu değil, analiz birimi belirlemektedir. Örneğin, yaşlı bireylerin bilgisayar kullanmayı öğrenmeleri durum çalışması değildir. Bu araştırmanın durum çalışması olabilmesi için, belli bir sınıftaki öğrenciler çalışmaya dahil edilmeli veya tipiklik, aykırılık, başarı gibi kriterlere göre yaşlı bir öğrenci belirlenmeli ve analiz birimi oluşturulmalıdır (Merriam, 2013). Araştırmacı analiz biriminin saptanması aşamasında, araştırmaya dahil edeceği durumları belirlemektedir. Bu durumlar birey veya grup olabileceği gibi olay ya da programlar da olabilmektedir (Creswell, 2013).

Çalışılacak Durumun Belirlenmesi

Araştırmacı durum çalışmasının bu aşamasında, araştırma problemini en iyi şekilde ele alabileceğini varsaydığı durumu ya da durumları saptamaktadır. Araştırmacı, genel durumu yansıtabilecek tipik durum/durumların ya da aşırı ve aykırı bir durum/durumların probleme daha uygun olduğunu kestirmeye çalışmalıdır. Araştırmacı problemin çözümünde tek bir durumu mu ya da birden fazla durumu mu çalışmaya dahil etmesi gerektiğini bu aşamada belirlemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada ele alınan durumların nasıl karşılaştırılacağı, çalışmanın amacına ve çalışma grubunun belirlenme kriterlerine bağlıdır. Örneğin, kritik durumlar, sıra dışı durumlar, tipik durumlar ve homojen durumlar farklı amaca hizmet etmektedir (Patton, 2014).

Araştırmaya Dahil Olacak Katılımcıların Seçimi

Araştırmacı, araştırmada ele alacağı durum veya durumları belirlemesinin ardından, hangi bireyleri ya da grupları araştırmaya dahil edeceğini saptamaktadır. Durum çalışmalarında ayrıntılı ve derinlemesine veri elde edilmesi amaçlandığından çalışma grubu, diğer araştırma yöntemlerine oranla daha az katılımcıdan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 295). Durum çalışmasında örneklem seçimine, veriler toplanmadan önce ya da veriler toplanırken karar verilmektedir. Durum çalışmalarında örneklem seçiminde genellikle amaçlı örnekleme tercih edilmektedir (Merriam, 2013).

Durum çalışmasında çalışma grubu belirlenirken, araştırmacı konuya ilişkin genel fikir sahibi olmak açısından katılımcılarla görüşme yapmakta ve (varsa) yazılı belgeleri incelemektedir. Sonuç olarak, araştırmanın genellenebilirliği geniş bir örneklemden oluşması değil, nitelikli bir çalışma grubunun seçilmesi ile sağlanmaktadır. Bu durumda, veriye

ulaşmayı sağlayacak katılımcılar seçilmekte ve veri toplama aşamasına geçilmektedir (Bogdan ve Biklen, 1998; Akt. Aytaçlı, 2012).

Verilerin Toplanması ve Toplanan Verilerin Alt Problemlerle İlişkilendirilmesi

Araştırma sırasında veri toplama yöntemleri, araştırmanın alt problemlerinden yola çıkarak belirlenmektedir. Bu durumda araştırmacı, alt problemlerle ilgisi olmayan verileri toplamaktan kaçınmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Durum çalışmasında veriler; görüşme, gözlem, doküman (dosyalar, gazete kupürleri) ve duruma ilişkin başkalarının ifadelerinden oluşabilmektedir. Aynı zamanda çalışma grubuna dahil edilen bireylerin geçmişi; bireylerin günlük yaşantılarına ilişkin fotoğraf, günlük, yazı ve resimler; bireylere uygulanan kişilik testleri de durum çalışmasının verilerini oluşturmaktadır (Patton, 2014). Araştırmacı veri toplama aşamasında daha derinlemesine veri elde etmek amacıyla gözlem, görüşme, doküman veya görsel-ışitsel materyaller kullanabilmektedir (Creswell, 2013).

Gözlemler, araştırmacının durumu daha iyi anlamasına yardımcı olmaktadır. Durumun anlaşılmasında genellikle gözleme ihtiyaç duyulmaktadır. Gözlem sırasında araştırmacı, verilerin analizi ve araştırmanın sonunda yapılan raporlama için olayların kapsamlı bir kaydını tutmaktadır. Durum çalışmaları, verilerin toplanmasında bireylerin açıklamalarını ve yorumlarını elde etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmacılar, katılımcıların olaya/duruma ilişkin görüşlerini görüşme tekniği ile elde etmektedir. Araştırmacılar gözlem ve görüşmenin yanı sıra gazeteler, yıllık raporlar, yazışmalar gibi belgeleri inceleyerek duruma ilişkin veri toplamaktadırlar (Stake, 1995).

Verilerin Analiz Edilmesi ve Yorumlanması

Araştırmacı veri analizi aşamasında, durumun tamamına ilişkin bütüncül analiz ya da durumun belli bir bölümüne ilişkin tek yönlü analiz yapabilmektedir (Yin, 2003). Durum çalışmasında elde edilen verilerin analizi, betimsel ve içerik analizi ile gerçekleştirilmektedir. Gözlem, doküman, görüşme gibi veri toplama araçlarının tek başına ya da birlikte kullanıldığı durumlarda, verilerin hangi yaklaşımla analiz edileceği, araştırmanın amacına ve verilerin derinliğine bağlı olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada çoklu durum ele alındığında, öncelikle her bir durum ve durumun içerisindeki temalar ayrıntılı biçimde betimlenmektedir. Bu *durum içi analiz* olarak adlandırılır. Ardından durumdan çıkarılan anlamların yorumlanması ve *karşılaştırmalı tematik analiz* adı verilen durumların karşılaştırılmalı analizi yapılır (Creswell, 2013). Durum çalışmasında verilerin analizinin ardından ele alınan durumları karşılaştırmak mümkündür. Ancak başlangıçta her bir durumun kendi başına açıklanması ve anlaşılması gerekmektedir (Patton, 2014).

Çalışmanın Raporlaştırılması

Durum çalışması, okuyucuyu durumun içine ve çalışma grubunda yer alan bireylerin olaya ilişkin deneyimlerine götürmelidir. Her bir durum çalışması, okuyucunun durumu özgün ve bütün bir varlık olarak algılamasını sağlamaktadır. Durum çalışmasında araştırmaya konu olan her bir durumun, detaylarda boğulmadan ve sıkıcı olmayan bir anlatımla araştırmanın odağını aydınlatacak kadar detaylı ve kapsamlı ele alınması gerekmektedir (Patton, 2014).

Özellikle gözlemin yapıldığı durum çalışmalarında, okuyucu için çeşitli deneyimler geliştirmek, onlara "orada olmak" duygusu vermek için fiziksel durum iyi tanımlanmalıdır. Mekanın girişi, koridorları, odaları, dekoru, manzarası vb. fiziksel alanın betimlenmesi çoğu araştırmacı ve okuyucunun, araştırmayı anlamlandırabilmesi için gereklidir (Stake, 1995). Durum çalışmaları genelde araştırmacıların ele aldığı durumlardan genel anlam çerçevesinde oluşturduğu sonuçlar ile sonuçlandırılmaktadır. Araştırmacı durumdan çıkardığı anlamları yorumlamakta ve elde ettiği verileri raporlaştırmaktadır (Creswell, 2013).

Durum Çalışmasında Geçerlik, Güvenilirlik ve Etik

Durum çalışması deseniyle yapılan çalışmaların niteliğinin artırılabilmesi için yapı geçerliği, iç geçerlik, dış geçerlik ve güvenilirliğin sağlanabilmesi gerekmektedir. Bunlar kısaca şu şekilde açıklanabilir (Yin, 1984):

Yapı geçerliği: Durum çalışması araştırmalarında belirgin ölçütlerin olmadığı ve veri toplamada araştırmacının öznel yargılarının işe karıştığı yönünde eleştiriler mevcuttur. Ancak durum çalışmasının iyi bir planlama dahilinde yapılması ile bunun önüne geçilebilmektedir. Durum çalışmasında yapı geçerliğinin artırılmasında; birden fazla veri türünün veri toplama

sürecinde kullanılması (veri çeşitleme), toplanan verilere ilişkin kanıtların sunulması ve veri toplama aşamasındaki katılımcılardan bir kişiye durum çalışması raporunun okutulması ve belirttiği görüşlere ilişkin geri bildirim alınması tercih edilebilmektedir.

İç geçerlik (İnanılabilirlik): Çalışmada araştırılan değişkenler arasındaki ilişkinin gerçekte var olup olmadığı ile ilgilidir. Durum çalışmasında iç geçerliğin artırılmasında, araştırmacının bulunduğu sonuçlara nasıl ulaştığını ve çıkarımlarıyla ilgili kanıtlarını okuyuculara sunması gerekmektedir.

Dış geçerlik (Aktarılabirlik): Araştırmacının sonuçlarının genellebilirliğini ifade etmektedir. Ancak durum çalışmasında nicel araştırmalardaki istatistiksel genellemelerden farklı olarak analitik genelleme yapılmaktadır. Analitik genelleme ile araştırmacı bir kurama genelleme yapmakta olup elde edilen sonuçlar, belirli bir kavramsal modelin önerilmesini sağlamaktadır. Araştırma sonucunda ortaya konan bu kavramsal modelin kuram olabilmesi birkaç durumda daha sınanması ile mümkün olmaktadır.

Güvenilirlik (Tutarlılık): Araştırmacıdan kaynaklanan hata ve yanlışlığın en aza indirilmesidir. Durum çalışmasında güvenilirliği artırmak için araştırmacı izlediği süreci ayrıntılı bir biçimde tanımlamalı, ilgili dokümanlarla desteklemeli, araştırmayı sistemli bir biçimde aşama aşama sunmalı ve başka araştırmacıların da faydalanabileceği bir veri tabanı oluşturulmalıdır (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmacıların durum çalışmasında, geçerliği ve güvenilirliği artırmak için kullanabilecekleri stratejiler Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2

Geçerlik ve Güvenilirliğin Geliştirilmesi İçin Stratejiler

Strateji	Tanımı
1. Üçgenleme	Elde edilen bulguların geçerliliğinin sağlanması için birden fazla araştırmacı, çoklu veri kaynağı ya da çoklu veri toplama yönteminin kullanılması
2.Katılımcı Doğrulaması	Anlaşılması güç verilere ilişkin katılımcılardan geri bildirim alınması
3.Veritoplama Aşamasına Uygun ve Yeterli Katılım	Belirli bir doygunluğa ulaşana kadar veri toplama sürecine devam edilmesi ve bunun için yeterli zaman ayrılması
4.Araştırmacının Konumu veya Yansıtıcılık	Araştırmacının, kendi kişisel varsayımları ve ön yargılarıyla ilgili kendisi hakkında eleştirel bir değerlendirme yapması, araştırmada yansız olabilmek için konumunu ifade etmesi
5.Uzman İncelemesi/ Değerlendirmesi	Çalışma süreci, ham veriler ile analiz sonucunda ortaya çıkmaya başlayan bulguların birbirleriyle ilişkisine ve uyumuna dair alan uzmanlarından görüş alması
6. Denetleme Tekniği	Çalışma sırasında kullanılan yöntemler, araştırma süreci ve karar verme durumlarına ilişkin detaylı kayıtlar tutulması
7.Zengin, Yoğun Tanımlama	Araştırma bulgularının farklı durumlara aktarılabirliğini sağlamak amacıyla çalışmaya ilişkin gereken ayrıntılı bir tanımlamanın yapılması
8.Azami Çeşitlilik	Araştırma bulgularının farklı araştırmacılar tarafından uygulanabilmesini sağlamak amacıyla örneklem seçiminde çeşitliliğin sağlanması

Kaynak: Merriam, 2013

Tablo 2’den hareketle, durum çalışmasında geçerlik ve güvenilirliğin sağlanabilmesi için araştırmacılar tarafından pek çok tekniğin tercih edilebileceği söylenebilir. Araştırmalarda çeşitli kurumlar tarafından bireylerin uyması gereken etik kurallar yayımlansa da etik kurallara uyulması bireylerin sahip olduğu değer ve ahlak anlayışı ile ilişkilidir. Nitel araştırmalarda etik sorunlar genellikle veri toplama ve araştırma bulgularını hedef kitlelere ulaştırma aşamalarında gözlenmektedir. Araştırmalarda etik, araştırmacı-katılımcı arasındaki ilişkileri de

içermektedir. Araştırmacının çalışmanın asli amaçlarını ne derece ortaya koyduğu ve katılımcıların araştırmaya ilişkin ne düzeyde bilgi sahibi olduğu önemlidir. Bunun yanı sıra, bireylerin çalışmaya katılmada gönüllü olması, araştırmacı tarafından bireylerin özel hayatlarının gizliliğine ne derece önem verildiği etik kavramını oluşturmaktadır. Son olarak, veri analizinde araştırmacının yansız ve ön yargılardan arınmış olması ve veri toplamadan raporlaştırmaya kadar ki bütün süreçlerde kendi görüşüne zıt sonuçları araştırmanın dışında tutmaktan kaçınması gerekmektedir (Merriam, 2013).

Sonuç

Örgütlerde var olan durumların derinlemesine incelendiği durum çalışmasının, mevcut sorunların tespitinde ve örgütsel gelişime yönelik yapılacak faaliyetlerde etkili olduğu görülmektedir. Durum çalışmasında, bir bireyin ya da bir grubun bir duruma ilişkin görüşleri, farklı bakış açılarıyla ele alınarak okuyuculara sunulmaktadır. Durum çalışması, incelenen durumun arka planını, diğer bir deyişle o durumu ortaya çıkaran etkenleri neden-sonuç ilişkileri bağlamında ortaya konması açısından diğer araştırma yaklaşımlarından farklılaşmaktadır. Buradan hareketle, eğitim örgütlerinde yaşanan sorunların çözümünde ve var olan eğitim sisteminin geliştirilmesinde durum çalışmasının önemli bir araştırma deseni olduğunu söylemek mümkündür.

Okullardaki eğitim öğretim sürecindeki aksaklıkların giderilmesi, eğitim programındaki eksikliklerin tespit edilmesi ve bunların ele alınarak tartışılması, sorunların çözümünde okulun paydaşlarına rehberlik edebilmekte ve yol gösterebilmektedir. Okul yönetiminde yaşanan sorunların giderilmesi ve böylece eğitimin kalitesinin ve niteliğinin artırılmasında durum çalışmalarının etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle eğitim araştırmalarında durum çalışmasının araştırmacılar ve uygulayıcılar tarafından önemli bir araştırma deseni olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Akar, H. (2016). Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.), *Durum Çalışması* içinde (113-149). Anı Yayıncılık.
- Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. H. Aydın, H.(Çev. Ed.). Eğitim Yayınevi.
- Bogdan, R. C. ve Biklen, S. K. (2022). Eğitimde Nitel Araştırma: Teori ve Metodlara Giriş. S. Balcı ve B. Ahi (Çev.). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Cohen, L. & Manion, L. (1994) *Research Methods in Education*. Routledge
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. M. Bütün ve C. B. Demir (Çev. Ed.). Siyasal Kitabevi.
- Gerring, J. (2007). *Case Study Research: Principles and Practices*. Cambridge University Press.
- Glesne, C. (2015). Nitel Araştırmaya Giriş. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu (Çev. Ed). Anı Yayıncılık.
- Leymun, Ş. O., Odabaşı, F. ve Yurdakul, I. K. (2017). Eğitim Ortamlarında Durum Çalışmasının Önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 367-385.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma. Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. S. Turan (Çev. Ed.) Nobel Akademik Yayıncılık.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. Jossey-Bass Publishers.
- McMillan, J. H. (2000). *Educational Research: Fundamentals for the Consumer*. Addison Wesley Longman.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Sage Publications.

- Patton, M. Q. (2014) *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. M. Bütün ve S. Demir (Çev. Ed.). Pegem Akademi.
- Stake, R. (1995). *The Art of Case Study Research*. Sage Publication.
- Stake, R. E. (2005). Qualitative Case Studies. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 443–466). Sage Publications.
- Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2)*, 419-426.
- Vural, R. A ve Önder, F. C. (2005). Eğitim Araştırmalarında Örnek Olay (Vaka) Çalışmaları: Tanımı, Türleri, Aşamaları ve Raporlaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(10)*, 126-139.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Onuncu Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, G. K. (2014). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri. M. Metin (Ed) *Durum Çalışması* içinde (261-285). Ankara: Pegem Akademi.
- Yin, R.K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods*. Sage Publications.
- Yin, R. K. (2013). Validity and Generalization in Future Case Study Evaluations. *Evaluation, 19(3)*. <https://doi.org/10.1177/13563890134970>
- Yin, R. K. (1984). *Beyond Method: Strategies for Social Research*. G. Morgan (Ed.). Sage Publications.
- Zainal, Z. (2007). Case Study as a Research Method. *Journal Kemanusiaan, 5(1)*. <https://core.ac.uk/download/pdf/11784113.pdf>